

Kundera Milan
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Český disident - prozaik, dramatik, básnik, od roku 1975 žije vo Francúzsku a patrí medzi popredných európskych spisovateľov.

Životopisné údaje:

Milan Kundera sa narodil 1. apríla 1929 v Brne. Po absolvovaní gymnázia začal študovať v Prahe na Filozofickej fakulte. Túto školu nedokončil, pokračoval na filmovej fakulte Akadémie múzických umení v Prahe. V tejto škole neskôr pôsobil aj ako pedagóg. V roku 1970 počas normalizácie ho prepustili z komunistickej strany aj zo zamestnania, lebo pre vtedajší režim bola jeho tvorba politicky neprijateľná. Podobný osud paradoxne on sám pripravil hlavnej postave svojej knihy Žart už pár rokov predtým. Po roku 1970 Kunderove knihy vychádzali v cudzojazyčných prekladoch a v českom samizdatovom vydavateľstve 68 Publishers. V roku 1975 odchádza žiť do Francúzska, kde ďalej publikuje a vyučuje na univerzitách v Paríži a Rennes. Žije s manželkou Vierou v Paríži.

Diela:

Milan Kundera v literatúre debutoval ako dvadsaťštyriročný básnik zbierkou Človek záhrada šírá. Bola ovplyvnená jeho ilúziami o socializme. Jeho druhou knihou bol Posledný máj – básnická poéma o Júliusovi Fučíkovi. Za hru Majiteľa kľúčov dostal v roku 1963 Štátnu cenu Klementa Gottwalda, neskôr však Kundera zakázal túto hru uvádzať. Krátko potom sa jeho poetika úplne zmenila, do českej literatúry vniesol skeptický tón, ktorý odrážal spoločenskú atmosféru. Kunderovi literárni hrdinovia sú väčšinou oddaní socializmu, veria svojej strane, napokon sa však nejakým spôsobom proti nej prehrešia. Sú nepochopení, z pôvodne malej chyby sa stáva zrada, hrdina je vyhnaný zo spoločnosti. Keď sa mu nepodarí dokázať, že je nevinný, uvedomuje si grotesknosť svojej situácie aj celej vtedajšej doby. Ďalší typ jeho knižných hrdinov nemá s politikou nič spoločné, je to muž, túžiaci po žene. Kniha troch poviedok Smiešne lásky sa stretla v roku 1963 s veľkým ohlasom čitateľov. Všetky poviedky: Nikto sa nebude smiať, Ja, trúchlivý boh a Sestrička mojich sestričiek boli sfilmované. V línii anekdotických príbehov o zvodcoch, ktorých úsilie sa napokon vždy obráti proti nim, Kundera pokračoval aj o dva roky v knihe Druhý zošit smiešnych lások, v roku 1969 vychádza Tretí zošit smiešnych lások. Tvorba Milana Kunderu prekvapila mnohých čitateľov svojou neskrývanou erotickosťou. Téma, o ktorej sa v tom období viac než mlčalo, bola odrazu odtabuizovaná. Na tematiku Smiešnych lások voľne nadväzuje román Žart. Práve vďaka nemu sa Kundera stal neskôr jedným z najuznávanejších svetových autorov. V Žarte načrel do sveta komunistických fanatikov a udavačov. Ústrednú dejovú líniu diela tvorí konfrontácia dvoch vysokoškolákov, ktorí sa počas štúdia zblížili. Ludvík je kritický, ironický samorast, individualista, Pavel je prispôsobivý a preto vždy a všade úspešný. Na pozadí vzťahov medzi nimi Kundera vykresľuje obdobie 50. rokov. Ludvík sa nahnevá na svoju priateľku Markétu, ktorá je na školení a páči sa jej tam optimizmus a „zdravý duch“. On mal o ich vzťahu iné predstavy a tak jej na otvorenú pohľadnicu napíše: „Optimizmus je ópium ľudstva. Zdravý duch páchne blbosťou. Nech žije Trockij!“ Jeho „žart“ sa ťažko vysvetľuje, vylúčia ho zo školy. Práve Pavel ho označí za zradcu. Ludvík sa neskôr pokúsi pomstiť sa Pavlovi cez jeho manželku, rozhlasovú reportérku Helenu, príbeh sa však skončí tragikomicky. Trpké je Ludvíkovo poznanie, že už nič nemožno odčiniť, že na všetky krivdy voči nemu sa zabudlo. Žart je v českej próze najzrejšou kritikou doby kultu osobnosti a odhalením dobových ilúzií.

Ďalšie Kunderove knihy vyšli až počas autorovho pobytu vo Francúzsku po roku 1975: Život je inde, Valčík na rozlúčku, Kniha smiechu a zabudnutia, Neznesiteľná ľahkosť bytia, Totožnosť, Nesmrteľnosť, Nevedomosť, Umenie románu. Milan Kundera písal tiež divadelné hry – Ptákovina, Jakub a jeho pán. Je autorom niekoľkých hudobných skladieb a básní (zbierka Monológy).

Podrobnejšie o ďalších dielach:

Ja, trúchlivý boh – poviedka z prvej Kunderovej knihy Smiešnych lások. Hlavnou postavou a rozprávačom príbehu je Adolf, ktorý si všimol peknú poslucháčku spevu na konzervatóriu -Janu. Snaží sa získať jej náklonnosť, ona však nemá záujem. Adolf vie, že túži byť slávna, preto vymyslí pre ňu „darček“. Zoznámi ju s Grékom Apostolom, ktorý sa zahrá na slávneho dirigenta aténskej opery. Jana je nadšená, keď sa však Apostol prestane vydávať za dirigenta, pohŕda ním rovnako ako Adolfom, hoci čaká dieťa. Obaja muži sú nešťastní, milovali hlúpe a namyslené dievča. Adolf, ktorý všetko vymyslel, je bohom tohto príbehu, ale veľmi trúchlivým.

Falošný autostop – je jedna z poviedok zo zbierky Druhý zošit smiešnych lások. Počas cesty na spoločnú dovolenku chlapec a dievča hrajú zdanlivo nevinnú hru: plaché a jemné dievča má hrať vyzývavú stopárku a mladík galantného a trochu dotieravého vodiča. Všetko sa však zmení na tragédiu – chlapcovi sa dievča v podobe prehnanej zvodkyne znechutí a podľa toho sa k nej začne správať. Hra na život spôsobí zvrät v ich živote. Poviedka je originálna témou odcudzenia sa dvoch milujúcich ľudí.

Jakub a jeho pán - Kundera sa v tejto hre inšpiroval dielom Denisa Diderota z roku 1773 Jakub fatalista. Napísal netradičnú divadelnú hru, v ktorej poslucháč vedie dialóg s postavami príbehu a hlavné postavy sa zmieňujú o divákoch. Jakub a jeho pán vystupujú na nižšie položenej časti javiska, príbehy sa odohrávajú na vyššej časti. Keď je potrebné, aby sa rozprávač zapojil do deja, prejde do vyššej časti javiska. Do príbehu môže zasiahnuť i poslucháč, teda Jakub zasahuje do príbehu svojho pána a naopak. Akoby príhoda bola spoločným snom oboch. Celý príbeh je snom, v ktorom sa všetko pomieša. Je snom človeka, ktorý si prečítal Jakuba fatalistu. Postavy Diderotovho diela sa dostávajú na javisko a celý dej sa odohráva opäť, i keď je čiastočne pozmenený. Je polemikou o Diderotovom diele a tiež o Diderotovi samotnom.

Život je inde – román o básnikovi a jeho vývoji k revolucionárstvu je v skutočnosti príbehom o deformácii človeka deformovaného revolučnými ideálmi. Zaujímavá je kompozícia diela – má podobu 7 - dielnej sonátovej skladby.

Valčík na rozlúčku – je tzv. „kúpeľným „ románom, v ktorom je veľa intríg a neveriteľných náhod. Komplikovaná zápleтка slúži autorovi na vyjadrenie úvah o ušľachtilosti, vandalstve, o povrchnosti v medziľudských vzťahoch, o vypočítavosti, sebeckve.

Kniha smiechu a zabudnutia – niekoľko variácií príbehov o mravnom úpadku českých ľudí doma i v cudzine. Príbehy sú spojené postavou Taminy. Autor použil nový tvorivý postup, tzv. románovú polyfóniu s filozofickými úvahami, iróniou a kritikou.

Neznesiteľná ľahkosť bytia – mnohovýznamová filozofická próza o problémoch vnútornej a vonkajšej slobody, o zodpovednosti za seba i za iných, o možnostiach sebarealizácie. V knihe autor rozvíja príbehy dvoch dvojíc – lekára Tomáša a servírky Terezy, Sabiny a Franca. Tomáš pred príchodom ruských vojsk v roku 1968

uverejnil v literárnom časopise článok, za ktorý bol neskôr prenasledovaný. Emigroval do Švajčiarska, ale vrátil sa kvôli svojej láske Tereze. Nemôže vykonávať lekársku prax, ani si nájsť primerané zamestnanie. Napokon ho prijímú na JRD ako vodiča. Román sa končí tragickou smrťou, haváriou Tomáša a Terezy. Mozaika osudov nemá chronologickú postupnosť, dejové línie sa prelínajú a dopĺňajú, súčasťou sú sny, snaha uniknúť z ťaživej reality. Román bol na základe ankety amerického časopisu Times zaradený medzi desať najlepších románov 80. rokov dvadsiateho storočia.

Nesmrtelnosť – román je založený na prelínaní pásma reality a fikcie: ide o príbeh dvoch povahovo veľmi rozdielnych sestier Agnes a Laury, ktorým sa prelínajú fiktívne stretnutia a rozhovory významných postáv svetovej kultúry ako Goethe, Rilke, Hemingway a autorove úvahy – napr. rozhovory rozprávača s postavami románu. Kompozícia má opäť podobu hudobnej skladby – 7 dielov. Ide o postmoderný román o ohlupujúcej povrchnosti, o podstate ľudského bytia. Touto knihou Kundera zavŕšil ďalšiu etapu svojej tvorby, prestal sa venovať ideológii a zameriaval sa na všeobecné problémy ľudí, starnutie, smrť a nesmrteľnosť.

Kto ešte patrí do českej exilovej a samizdatovej literatúry?

Napríklad Jozef Škvorecký (žije v Kanade), Zdena Salivarová (manželka Jozefa Škvoreckého), Pavel Kohout (Rakúsko), Arnošt Lustig (USA), Alexander Kliment, Ludvík Vaculík, Ivan Klíma a ďalší.

Úryvky:

Žart – úryvok

Bol prvý rok po februári 1948, začal sa nový život, naozaj úplne iný a tvar toho nového života, ako mi utkvela v spomienkach, bola strnulo vážna, pričom čudné na tej vážnosti bolo to, že sa nemračila, ale mala podobu úsmevu. Áno, tie roky o sebe prehlasovali, že sú najradostnejšie zo všetkých rokov a každý, kto sa neradoval, bol okamžite podozrievaný, že ho víťazstvo robotníckej triedy zarmucuje alebo /čo nebolo o nič menším previnením/, že je individualisticky ponorený do svojich vnútorných smútkov.

Spomínam si, ako sme boli vtedy na fakulte organizovaní do tzv. študijných krúžkov, ktoré sa často schádzali, aby previedli verejnú kritiku a sebakritiku všetkých svojich členov a vypracovali potom z nej na každého hodnotiaci posudok. Mal som vtedy ako každý komunista mnoho funkcií a pretože som pritom nebol ani zlý študent, nemohlo pre mňa také hodnotenie dopadnúť nijako zle. Ale predsa za vety uznania, v ktorých sa vypisovala moja aktivita, môj dobrý pomer k štátu, práci a znalosť marxizmu, pridávala sa väčšinou aj veta, že mám na sebe "pozostatky individualizmu". A v tom bola zvláštna fatálnosť, že také semeno si nosil so sebou vo svojej kádrovej karte každý, áno, každý z nás. Keď som sa chcel proti označeniu "individualista" brániť, opýtal som sa súdruhov, prečo som podľa nich individualista. Povedali: "Pretože sa tak správaš."

"Ako sa správam?" pýtal som sa.

"Stále sa tak čudne usmievaš."

"No a? Teším sa!"

"Nie, ty sa usmievaš, ako by si si niečo pre seba myslel."

Keď súdruhovia usúdili, že moje správanie a usmievanie je intelektuálne (pejoratívum tých čias), uveril som im nakoniec, pretože som si nevedel predstaviť, že by sa všetci ostatní mýlili, že by sa mýlila sama Revolúcia, duch doby a ja, jednotlivec, by som mal pravdu. Začal som akosi kontrolovať svoje úsmevy a tak v sebe pociťovať malú trhlinu, otvárajúcu sa medzi tým, kým som bol a medzi tým, kým

som /podľa mienky ducha doby/ byť mal a snažil sa byť. Ale kto som teda skutočne bol? Chcem na túto otázku odpovedať úplne poctivo: bol som ten, kto má niekoľko tvárí - bol som vážny, nadšený a presvedčený na schôdzach, hašterivý a podpichovačný medzi najbližšími kamarátmi, bol som cynický a krčovito duchaplný s Markétou a keď som bol sám, býval som bezradný a školácky rozochvený. Bola snáď tá posledná tvár tá pravá? Nie. Všetky tváre boli pravé...

Žart – úryvok v češtine (Žert)

Z dálky přes střechy vesnice ozývalo se jímavé hýlom hýlom, ozývalo se tak z dálky, že sem do hospodské zahrady obklíčené stěnami domů doléhalo zpola neskutečně. A ta zdánlivá neskutečnost mi navodila myšlenku, že to všechno kolem mne vůbec není přítomnost, nýbrž jen samá minulost, že hýlom hýlom je minulost. Lucie je minulost, Zemánek je minulost a Helena byla jen kámen, který jsem chtěl na tu minulost vrhnout; celé tyhle tři dny byly jen divadlem stínů.

Knihy smiechu a zabudnutia – úryvok

Tamina a jej manžel odišli z Čiech ilegálne. Prihlásili sa do turistickej výpravy odchádzajúcej pod patronátom štátnej cestovnej kancelárie k moru do Juhoslávie. Tam výpravu opustili a vybrali sa cez Rakúsko smerom na západ. Aby neboli vo výprave nápadní, mali so sebou každý len jeden veľký kufor. Objemný balíček, ktorý obsahoval ich vzájomnú korešpondenciu a Taminine zápisníky, sa v poslednej chvíli neodvážili vziať. Keby im policajt okupovaných Čiech otvoril pri colnej prehliadke batožinu, stali by sa podozriví, že si so sebou vezú na štrnásť dní k moru celý archív svojho intímneho života. A pretože nechceli balíček nechať vo svojom byte, o ktorom vedeli, že bude po ich odchode konfiškovaný štátom, uložili ho u Tamininej svokry v opustenom a dnes už nepoužívanom písacom stole zosnulého manželovho otca.

V cudzine manžel ochorel a Tamina sa len pozerala, ako jej ho pozvoľna berie smrť. Keď zomrel, pýtali sa jej, či ho chce pochovať alebo spopolniť. Povedala, aby ho spálili. Pýtali sa jej, či ho chce mať v urne alebo dať rozprášiť. Nemala nikde domov a zľakla sa, že by manžela nosila celý život ako príručnú batožinu. Nechala ho teda rozprášiť.

Predstavujem si, že svet rastie okolo Taminy do výšky ako kruhovitý múr a ona je trávniček dolu na dne. Z toho trávnička spomienka na manžela rastie ako jediná ruža.

Alebo si predstavujem, že Taminina prítomnosť (pozostávajúca z nosenia kávy a nastavovania ucha) je plť, ktorá pláva po vode a ona na nej sedí a pozerá sa dozadu, len dozadu.

Myšlienky:

„Vypočítal som, že každú sekundu sú na svete pokrstené dve až tri vymyslené postavy. Preto ma vždy privádza do rozpakov, keď sa mám zaradiť do toho nedohľadného zástupu Jánov Krstiteľov. Ale čo mám robiť, nejako im predsa musím hovoriť. Aby bolo teraz jasné, že moja hrdinka patrí mne a nie niekomu inému (záleží mi na nej viac než na komkoľvek inom), dávam jej meno, ktoré žiadna žena nikdy nenosila: Tamina. Predstavujem si, že je krásna, vysoká. Má asi tridsať rokov a pochádza z Prahy.“

(Milan Kundera: Stratené listy)

„Čo je to veľký román? Živý organizmus, ktorý potrebuje všetok čas na svoj pomalý chod, ale ktorý vás zároveň nenechá ani minútu ľahostajným; celok dokonale zamknutý na tri zámky, ale aj tak sa v ňom každý detail hlási o slovo. Kniha pre

všetkých (čo bude ďalej? čo sa stane s postavou?), aj pre najvyberanejších (ako autor komponuje príbeh? aké sú jeho tajné úmysly?). To všetko platí o Nesmrteľnosti, nepopierateľne najpremyslenejšom, ale tiež najodvážnejšom románe Milana Kunderu. Dovolil si ten prepych odvahy, hoci sa mohol pokojne spoľahnúť na zotrvačnosť solídne vybudovanej slávy...“ (Philippe Sollers)

„Jednotlivé časti Nesmrteľnosti sú odlišené tempom a spôsobom rozprávania. Čo sa týka tempa: je pomalý čas Joyceov: osemnásť hodín Blooma vyrozprávaných na tisíc stranách? Alebo naopak celý život vyrozprávaný v šiestich odstavcoch kratučkej Hemingwayovej poviedky? To nie je otázka formálnej virtuozity. Rôzne tempo odhaľuje rôznu problematiku sveta: ukáže mikroskopický obraz sekundy jednotlivcovho života alebo teleskopický obraz kolektívneho príbehu dejín. Od Žartu som smeroval k tomu, aby sa v každom novom diele orloj rozprávania otáčal inou rýchlosťou. V Nesmrteľnosti je striedanie tempa dovedené najďalej: šesť hodín na päťdesiatich stranách prvého dielu (Tvár), dvesto rokov na štyridsiatich stranách štvrtého dielu (Homo sentimentalis), asi hodinu na pätnástich stranách siedmeho dielu (Oslava), atď.“
(Z poznámky autora k románu Nesmrteľnosť)

„Keď som opustil svoju vlasť, boli tam ruskí okupanti. Vo Francúzsku som zažil nezabudnuteľný pocit znovuzrodenia.“ (Milan Kundera)

„Skepsa premieňa svet na otázky. Preto je najplodnejším stavom, aký poznám.“
(Milan Kundera)

„Zmyslom života je nechať sa baviť životom a keď je život na to príliš lenivý, neostáva nám, než ho trochu postrčiť.“ (Milan Kundera)